

Türk ve Navaho Halılarının Dili

Türk ve Kuzey Amerika Kızılderili kabilelerinden Navahoların hali ve kilimlerinde ortak motifler vardır. Ancak bu motiflerin sembolik anlamlarının iki kültüre göre farklılık göstermesi ilginçtir.

Yrd. Doç. Dr. Meldan Tanrısal*

Tarihçe

Yüzyıllardır dokumacılık, dünyanın farklı yörelerinde değişik kültürlerden gelen insanlar için bir geçim kaynağı ve sanat olmuştur. Birbirlerinden çok uzak olmalarına rağmen, Kızılderili kabilelerinden Navahoların dokumacılığı ve Türk dokumacılığı arasında kullandıkları motifler ve desenler açısından benzerlikler vardır. Navaho'lu dokumacılar Doğu kültüründen (Şark'tan) esinlendikleri için desenleri Türk desenlerine benzer. Ancak, ilginç olan, bu motiflerin sembolik anlamlarının Navaholular için farklı olmasıdır.

Navaho efsanesine göre Örimcek Kadın, kabilesinin üyelerine dokumacılığı güneş ışınlarından ve şimşekten yapılmış bir dokuma tezgahında öğretmiş. Kızılderililer, bu tanrısal insanın Arizona'daki Canyon de Chelly'de kutsal bir inde halen yaşadığına ve dokumacıların ellerini yönlendirdiğine inanırlar. Bir kız çocuk doğduğu zaman, büyükleri hali dokurken parmakları hiç yorulmasın ve Örimcek Kadın'ın yeteneği ona da geçsin diye çocuğun kollarını ve ellerini örümcek ağı ile ovarlar.

Son üç yüz yıldır dokumacılıkla uğraşan Navaho kadınları, bu konudaki üstünlükleri ile ünlüdürler. Dokumacılık Navaho kadınları için bir sanat haline gelmiştir, oysa hem kadınların, hem de erkeklerin dokumacılıkla uğraştıkları Zuni Kabile'sinin dışındaki Pueblo Kabilelerinde bu sadece bir erkek işidir.

Yarı göçebe, sık sık komşularına baskınlar yapan ve ticaretle uğraşan Navaholar ne Pueblo komşularıyla, ne de yöredeki İspanyollarla geçinebiliyorlardı. 1600'ü yıllarda Pueblo Kızılderilileri'nin köylerine ve İspanyollara baskınlar düzenleyen Navaholar, hem Puebloları hem de İspanyolları köle olarak kullanmak için kaçıyorlardı. İspanyollar onları bastıramadıkları gibi, Navaholara Hristiyanlığı öğretme çabaları da tamamiyle başarısızlıkla sonuçlandı. Oysa tarımla uğraşan Pueblo köyleri birer ikişer İspanyollara teslim oluyordu. İspanyollar Puebloları sömürdükleri için, bu insanlar köylerini terk edip İspanyolların idaresinden

Resim/Picture 1

Bu Navaho halısı ismini New Mexico'da Two Grey Hills adlı köyden almıştır (Lamb 1992:13). Motiflerin yerleştirilmesi, kenar çerçevesinin kullanımı ve motifler açısından Türk halılarına benzerliği dikkat çekicidir (bkz., Resim 2).

This Navaho Carpet takes its name from the village Two Grey Hills in New Mexico (Lamb 1992:13) The similarity with Turkish Carpets in terms of placement of motives, using the frames and motives (see Picture 2).

uzak yaşayan Navaholara katılmak zorunda kalıyorlardı. Pueblolarla İspanyollar arasındaki sürtüşmeler 1680 yılına dek sürmüştür. 1680 yılında, Pueblolar birleşerek İspanyolları güneye sürmeyi başardılar. Ancak İspanyollar, on iki yıl sonra, 1692'de tekrar New Mexico'ya döndüler.

Navahoların dokumacılığı Pueblo kölelerinden veya mültecilerinden öğrendikleri sanılmaktadır. Diğer

* Hacettepe Üniversitesi, Amerikan Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi.

The Languages of Turkish and Navaho Carpets

There are several common motifs on Turkish and Navahos, a North America Indian tribe. However, it is interesting that the symbolic meanings of those motifs differ depending on two cultures.

Assis. Prof. Meldan Tanrısal*

History

Weaving has been an income generating field and an art for people from different regions of the world with different cultures for centuries. Although each lives in distant places, the weaving of the Navahos, an Indian tribe, and Turkish weaving, have similarities in terms of their motives and figures. As Navaho weavers are inspired by Oriental culture, their figures are similar to those of Turkish people. However, it is interesting that symbolic meanings of these motives are not different for the Navahos.

According to the Navaho legend, the Spider woman taught her tribe weaving using a loom made by sun lights and lightning. Indians believe that this divine woman still lives in a holy cave in Canyon de Chelly, Arizona and that she directs the hands of weavers. When a girl is born, they massage her arms and hands with cobweb to make her as skillful as the Spider Woman and not to be tired while weaving.

The Navaho women involved in weaving for the last three centuries are famous for their superiority in this field. Weaving for the Navaho women has become an art, on the other hand it is only men's work for Pueblo tribes except for the Zuni tribe in which both women and men weave.

The Navahos who were semi-migrant did not have good relations with their Pueblo neighbors and with the Spanish people living in the region. The Navahos, in the 1600s, attacked both the villages of the Pueblo Indians and the Spaniards, and they kidnapped them to use as slaves. The Spaniards could not subdue them and their attempts to make them Christian were not successful either. On the other hand, the Pueblo villagers were conquered by the Spaniards. As the Spaniards exploited them, they needed to join the Navahos who were living away from the Spaniards. The conflict between the Pueblos and the Spaniards lasted until 1680. In 1680 the Pueblos united and pushed the Spaniards to the south. However, twelve years later the

*Hacettepe University, American Culture & Literature.

Resim/Picture 2

Bir Kayseri halısı olan bu halı, hayat ağacı, ejderha, koçboynuzu, parmak ve tarak motifleriyle ruhun devamlılığını ve ölümsüzlüğünü anlatmaktadır (Erbek 1990:55).

This Kayseri carpet describes the continuity of the soul and its immortality with the life tree, dragon, ram horns, fingers and comb motives (Erbek 1990:55).

Resim/Picture 3

Desenleri Türk halı motiflerini çağrıştırmakta olan bu Navaho halısı ise Klagehoh türündendir ve ismini "Saklı Pınarlar" (Hidden Springs) anlamına gelen küçük bir yerleşim bölgesinden alır (Lamb 1992:11).

This Navaho carpet is a type of the Klagehoh and its name comes from a settling place named hidden springs (Lamb 1992:11)

1822 yılında Santa Fe yolunun açılması ile güneybatı ve doğu arasındaki ticaret bağları güçlenmiş ve gözler Navaho dokumacılığına çevrilmişti. 1880 öncesi "Klasik" dönem olarak bilinmektedir. Bu dönemde semerleri örten veya kadınların giysi olarak kullandıkları, erkek ve kadınların örttüğü battaniyeler yapılmaktaydı, özellikle de 1850 ve 1880 yılları arasında battaniyeler revaçtaydı. Hatta, "1850 yılında bir Navaho battaniyesi o kadar değerliydi ki, o zaman için yüklü bir miktar olan altın olarak elli altın dolarlık değer biçilmekteydi" (Rodee 1981:2).

1848 yılında Meksika, güneybatı Birleşik Devletlere bırakınca Navaholarla olan sürtüşmeler arttı. Navaholar, İspanyol, Pueblo ve beyaz Amerikalıların yerleşim bölgelerine saldırmaya başladılar. Bu arada beyazlar Navaho topraklarını istilâ etmekle meşguldüler. Daha sonra Birleşik Devletler orduları Navaho topraklarına baskınlar düzenlemeğe başladılar ve çeşitli yerlerde askerî karargâhlar kurdular. Nihayet, federal hükümet, Navahoları, New Mexico'nun doğusunda Bosque Rodendo'da "rezervasyon" adı verilen Kızılderililere ayrılmış bölgeye yerleştirmeyi kararlaştırdı. 1863 yılında Albay Kit Carson yönetiminde bir grup asker Navaho topraklarına girerek çiftliklerini ve sürülerini yok etmiş ve 800 Navaholuyu da Bosque Rodendo'ya sürmüştür. Tarihte bu, "Uzun Yürüyüş" olarak bilinir.

Bunu izleyen beş yıllık esaret döneminde Navahoların hayatlarında ve kültürlerinde önemli değişiklikler olmuştur. Navaholar, geleneksel yaşantı biçimlerini değiştirmeye ve tarım yapmaya zorlanmışlardır. Tutsak kaldıkları sürede diğer kültürlerle tanışmaları sonucunda, Navaho dokumalarındaki klasik desenlerin karmaşıklığı artmıştır. Bu dönemde Navaho kadınları Amerikan giyim tarzını benimseyerek battaniyelerini özel günlerde kullanmaya başlamışlardır.

Nihayet, 1868'de Navahoların Bosque Rodendo'dan ayrılmalarına ve kuzeydoğu Arizona ile kuzeybatı New Mexico'da kendi topraklarının bir bölümünü içeren, onlar için ayrılmış bölgeye dönmelerine izin verilmiştir. Hükümet, onları çiftçi yapmayı başaramadıysa da, bu yarı göçebe insanları yerleşik bir hayat sürmeye zorlamıştır.

1870'lerde dokuma desenlerinde de değişiklikler olmuştur. Yatay çizgilerin yerini dikey çizgiler almış ve küçük zigzaglar yerine büyük motifler kullanılmaya başlanmıştır. Bu arada, bu bölgeye de ulaşan demiryolu sayesinde Navaholar, yeni boyaları ve yünleri elde edebiliyorlardı. Bu sayede "göz kamaştırıcı" diye adlandırılan dokuma türünü gerçekleştirdiler. Bu aşağılayıcı ismi, eski tüccarlar, çok renkli, aşırı derecede süslü ve zevksiz olan, ancak o dönemi yansıtan battaniyeleri tanımlamak için

kabilelerde kadınların dokumacılıkla uğraşmalarını ve Navaholar arasında dokumacılığın bir Pueblo kadın tarafından öğretildiği inancının yaygın olması nedeniyle dokumacılığı Zuni Kızılderilileri'nden öğrenmiş olmaları olasıdır. Navaho ve Zuni dokumalarındaki teknik benzerlikler de bu varsayımı güçlendirmektedir (Kent 1985:8).

Yine de Navaho dokumacılığının başlangıcı Canyon de Chelly'de bir mağarada yapılan katliam ortaya çıkana dek öğrenilememiştir. 1804 yılında bir grup Navaho, İspanyol askerlerinden gizlenmek için bir mağaraya saklanmışlardı. Kızılderililerden biri, askerler geçip gitmekten sevinç çılgınlıkları atınca, İspanyol askerleri ateş açmışlar ve mağarada saklanan bütün yerlileri öldürmüşlerdi. Navahoların ölüm korkusu nedeniyle katliamın yapıldığı mağara ancak bir yüzyıl sonra keşfedilmişti. O yörede ticaret yapan Sam Day, Kızılderililerin sığındığı bu mağaraya girince öldürülen Navahoların üzerindeki dokunmuş giysileri bulmuş ve müzelerine satmıştı. Dokuma parçaları arasında basit çizgileri olan ve daha karışık baklava şekilli desenlerden oluşan kumaş parçacıkları vardı (Rodee 1981:2). Katliamın yapıldığı mağarada bulunan bu kumaş parçacıkları Navahoların belgelenmiş ilk dokuma örneklerini oluşturmaktadır.

Resim/Picture 4

Bu Konya halısı da ruhun devamlılığını ve ölümsüzlüğünü göstermektedir. Kuşlar hayat ve ruhu simgeler, ejderha ise hayat ağacını korur.

This Konya carpet indicates the continuity of the soul and its immortality. Birds symbolize the life and the soul, dragon protects the life tree.

Spaniards came back to New Mexico in 1692.

It is thought that the Navahos learned weaving from the Pueblo slaves or from refugees. As other tribes did not weave and the belief that a Pueblo woman taught weaving to the Navahos is very common, they most probably learned it from the Zuni Indians. The similarity between the Navahos' and the Zunis' weaving techniques lends credence to this assumption (Kunt 1985,8).

The beginning of the Navahos' weaving was not known since the Massacre in Canyon de Chelly. In 1804, a group of The Navaho Indians hid in a cave to protect themselves from the Spanish soldiers. While the soldiers were passing the cave, an Indian cried with pleasure; then the soldiers killed them in the cave. The cave was discovered a century later. Sam Day, who was a craftsman in the region, found the clothes of the Navahos and sold them to museums. Among the weaved pieces there were textiles with simple hires and with more complex square figures (Rodee 1981:2).

In 1822 the Santa Fe road was opened and the commercial links between the southwest and east were strengthened and thus the Navaho weaving became the focus of interest. The period before 1880 is known as the "Classical" period. In this period, the blankets used as women's clothes or covering the saddle bags were weaved, particularly between 1850 and 1880, the blankets were very popular. "In 1850 a The Navaho blanket was so valuable that it was sold for fifty golden dollars" (Rodee 1981:2).

In 1848 Mexico left the southwest to the United States, then the conflict with the Navahos worsened. They began to attack the regions of the Spanish, Pueblos and white Americans. At the same time whites were invading the Navahos' region. Then the United States Army began to invade the Navahos' region and to establish its military headquarters. Finally, the federal government decided to send the Navahos to a region called "reservation" in Bosque Rodendo. In 1863 a group of soldiers ordered by Colonel Kit Carson invaded their farms and 800 Navahos were marched to Bosque Rodendo. It is known as "Long Walking".

Great changes were observed in the life styles and cultures of the Navahos during the five years following this. The Navahos were urged to change their traditional life style and to take up agriculture. During their captivity, the complexity of classical figures in their weavings increased as a result of other cultures. In this period the Navaho women began to use their blankets on special days accepting American clothing style.

In 1868 they were allowed to leave Bosque Rodendo and to return to the region reserved for them in north east Arizona and northwest New Mexico. Although the government could not make them farmers, they were forced to have a

settled life-style.

In the 1870s their weaving patterns also changed. Vertical lines began to be used instead of horizontal lines and big motives instead of small ones.

The Navahos could have new paints and wools through the railways reaching the region. Thus they produced a weaving style called "fascinating". This name was used by old craftsmen to describe the blankets which were excessively coloured, ornamented and dull but reflecting a certain period. Weavers used red, green, purple, yellow and orange together and expressing their imagination.

Railway transportation caused the change in weaving styles as well as supplying ready made textiles. However its results was a failure, because at the end of the nineteenth century, the Navahos weaving was in danger of disappearing. The craftsmen in the region who knew the importance of weaving immediately understood the significance of it for the Navaho economy and for themselves. Thus they worked with the Navahos to increase the quality of the weavings and they directed them to employ new patterns. The feature of the new style called "Framed Style" was that the main pattern was framed. It caused a change in carpet designs. Charles Amsden states his views as:

"As all pictures were framed and carpets had edges,

Resim/Picture 5-6

Kum resmi uzun saatler süren bir çabadan sonra gerçekleştirilir. Herhangi bir model yoktur, herşey Şaman'ın belleğindedir (Van Camp 1992:30), (Gattuso 1993:235).

Sand picture is developed as a result of long-hour attempts. There is no model, everything is in the Shaman's Mind (Van Camp 1992: 30) (Gattuso 1993: 235).

kullanmışlardı. Dokumacılar, kırmızı, yeşil, mor, sarı ve portakal renklerini biraraya getirerek hayal güçlerini ortaya koyuyorlardı.

Dokuma stillerinde değişikliğe neden olan demiryolu ulaşımı ayrıca hazır kumaşların da gelmesini sağladı. Ancak, bunun sonucu olumsuz oldu. Çünkü ondokuzuncu yüzyılın sonlarında Navaho dokumacılığı yok olma tehlikesi yaşadı. Dokumacılığın önemini bilen rezervasyon bölgelerindeki tüccarlar, bunun Navaho ekonomisi ve kendileri için ne denli önemli olduğunu çabuk kavradılar. Bu yüzden tüccarlar dokumacılarla beraber çalışarak dokumaların kalitesini artırarak, onları yeni desenler kullanmağa yönelttiler. "Çerçevesiz stil" olarak bilinen bu yeni stilin özelliği, ortadaki ana desenin kenarının çevrilmiş olmasıydı. Ortadaki desenin bir çerçeve içine alındığı bu stil, geleneksel Navaho halı desenlerinin büyük ölçüde değişmesine neden oldu. Bu konudaki değişim ile ilgili olarak Charles Amsden fikirlerini şöyle dile getirdi:

"Bütün resimlerimiz çerçevesiz ve halılarımızın etrafının kenarlı olması, yeni doğmakta olan halı işinin de şüphesiz bir şekilde beyaz adamın etkisiyle olduğunu göstermektedir. Bu, bizde bir hastalıktır. Çizilmiş olan herşeyin bir üstü, bir altı, iki kenarı olmalıdır. Kenarların anlamı sanatsal sorunun değişen kavramlarında yatar. Bu doldurulması gereken bir boşluk yaratır ve böylelikle ayrı ayrı geometrik figürlerin kullanımını gerektirir. Tabii ki bu bir yeniliktir (Kent 1985:112)".

1880'lerde C.N.Cotton, Lorenze Hubbell ve John B.Moore gibi önemli tüccarlar Navaho dokumacılığını geliştirmişler ve kamuoyunun dikkatlerini üzerine çekmişlerdir. Cotton hazırladığı katalogta açıklamalar yapar:

"Navahoların ve de tüccarların kazanç sağlamaları için tek yol onların ticarî battaniye dokumalarına ön ayak

olmaktı. Ben de öyle yaptım, zor ve tutarlı çabalarımın sonucunda elde edebildiklerimin tümünü satmayı başardım (Rodee 1981:20)". 1880-1900 yıllarını izleyen yıllarda Navahoların hayat biçimlerinde büyük değişiklikler olmuştur. Bağımsız ve kendi kendilerine yeterli hale gelmekle kalmayıp, beyazlarla ve onların pazar ekonomileri ile olan ilişkilerini arttırmışlardır. Battaniye dokumacılığından, halı dokumacılığına geçtikleri için, Charles Amsden bu yılları "Geçiş" dönemi olarak adlandırır.

Ondokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru Şark halıları Amerika'da revaçta olmaya başladı. Doğudan, özellikle Türkiye'den, Kafkasya ve İran'dan gelen halılar Navaho dokuma motiflerine örnek olmuşlardır. İlginç olan, Türk halılarını dokuyanların da Türkiye'nin doğusunda yaşayan, benzer tezgâhlar ve dokuma tekniklerini kullanan yarı göçebe insanlar olmasıydı. Böylece, Şark halılarından esinlenilerek dokunan halılarda göz kamaşturan halılardan uzaklaşarak desenli ve daha az renkli halıların dokunması başladı. Tüccarların Şark halılarına özgü öğeleri dokumacılar tanıtmaları olumlu değişikliklere neden olmuştur. Kızılderili dokumacılar bu öğeleri kullanarak ve kendilerine uyarlayarak, kendi geleneksel desenlerine uyan yeni bir anlayış getirdiler. John B.Moore'un "Kristal Stili", Navaho'lu dokumacılar kendisinin tanıttığı Şark halı desenlerinin bir sonucuydu. Haç, baklava, dikdörtgen gibi geleneksel Navaho desenleri çengel, tarak ve nakış gibi yeni öğelerle birleştirilmişti. Navaholu dokumacılar, bazı Doğu motiflerini kabul etmekle beraber, Şark halılarının tipatıp benzerlerini üretmediler, birtakım ayrıntıları yok ederek ve bazı desen öğelerini yeni biçimlerde yerleştirerek desenleri daha yalın hale getirdiler.

Desen Özellikleri ve Motiflerin Anlamı

Geometrik ve çizgisel özellikler Şark halılarında ve Navaho halılarında rastlanan ortak öğeleri oluşturmaktadır (Resim 1). Şark halılarının başlıca özelliği, göbek diye tanımlanan büyük bir orta deseni ve onu çevreleyen kenarlardır (Resim 2). Aslında Navaho dokuma geleneğinde olmayan bu özellik, ortadaki deseni çevreleyen kenarlı Navaho yer halılarında etkisini göstermiştir (Resim 3). Poligon, altıgen ve baklava gibi geometrik şekiller Şark halılarının da ana desenini oluşturmaktadır. Motifler, ortadaki büyük baklava deseni veya madalya,

it indicates the influence of white men on the carpets. It is an illness of ours. All drawings must have a top, a bottom and two edges. The meaning of the edges is in the changing concepts of the artistic problem. It causes a gap to be filled and requires the use of separate geometrical figures. Certainly it is an innovation (Kent 1985:11)"

In the 1880s some craftsmen like C.N.Cutton, Lorenzo Hubbell and John. B. Moore improved the Navaho weaving and they made it a focus of interest. Cotton made explanations in his catalogue:

"The only way to benefit the Navahos and also craftsmen was to support their producing commercial blankets. I did so and I managed to sell all that I gained at the end of my difficult and consistent attempts." (Rodee 1981: 20)

During the years following 1889 to 1900, the life-style of the Navahos changed significantly. They increased their relations with white people and their market economy in addition to being independent. As they changed to carpet weaving from blanket weaving this period is called by Charles Amsden as the "Transition period".

Oriental carpets began to be the focus of interest in America at the end of the nineteenth century. The oriental carpets particularly from Turkey, Caucasus and Iran became examples to the Navahos' weaving motives. It is interesting that those weaving Turkish carpets were semi-migrant people using similar looms and weaving techniques. Thus leaving fascinating carpets, carpets with patterns and less colours began to be weaved. It resulted in a positive change. Indian weavers brought a new understanding to their traditional figures adopting and employing these figures. The "Crystal style" of John B. Moore was a result of oriental carpet figures introduced to him by Navaho weavers. Traditional designs such as cross, diamond shapes and squares were combined with the new design elements such as hooks, rakes, and embroidery. Although Navaho weavers accepted some Oriental motives they did not produce the same ones, they eliminated some details and placed some design elements in the new styles thus they made the designs simpler.

Features of Designs and Meanings of Motives

Geometrical and line features are the common elements found in the oriental carpets and Navaho carpets (Picture1). The main feature of Oriental carpets is a central design described as göbek (middle) and the edges surrounding the göbek (Picture 2). Indeed the feature that was found in the Navahos' traditional weaving influenced the Navaho floor carpets with edged middle design (Picture 3). The geometrical figures such as polygon, hexagon and square or medal design in the central part, usually include other geometrical features. (Picture 4). Stars,

Resim/Picture 7-8

Dini tören Şaman aracılığı ile gerçekleştirilir ve hasta kum resminin ortasında yerini alır. Tören sırasında Şaman ilâhiler söyler. Yabancıların tören sırasında fotoğraf çekmesine nadiren izin verilir (Van Camp 1992: 31).

Religious ceremony is performed through a Saman and the ill is in the middle at the sand picture. Saman prays the religious songs during the ceremony. Foreigners are rarely permitted to take photographs during the ceremony (Van Camp 1992: 32).

Çizim 1: Türk halılarında kullanılan kuş motifleri (Erbek 1990:XXX)
Fig. 1: Bird motives used in Turkish carpets (Erbek 1990: XXX).

genellikle diğer geometrik özellikleri de içine alır (Resim 4). Şark halılarında sık sık kullanılan yıldızlara, haçlara ve gamalı haça Navaho halılarında ve kum resimlerinde de rastlanır (Resim 5-8).¹ Şark halılarının başka bir belirgin özelliği de ortadaki baklava deseninden çıkan çengellerdir (Resim 9).

Şark halılarında kullanılan desen veya motifler belirli bir anlam taşırlar. Ancak, daha önce de belirtildiği gibi, bu motifler Navaho halılarında kullanıldığında aynı sembolik anlamları taşımazlar. Türk halılarında görülen kuş motifinin çeşitli anlamları vardır (Çizim 1). Selçuklu ve Osmanlı bayraklarında sık rastlanan kartal, şahin, atmaca gibi yırtıcı kuşlar gücü simgeler. Kuş motifi Navaho hayat ağacında da görülmektedir (Resim 10). Daha karmaşık olan Türk hayat ağacında rastlanan kuş motifi iyi şans, mutluluk, sevinç ve sevgi, ölümlerin ruhu, kadınlar, özlem, haber beklentisi, güç ve kuvvet gibi pek çok değişik anlam taşır (Resim 11). Unutulmamalıdır ki, kuşlar tanrısal haberciyi ve uzun ömürü de simgeler. Ejderha ile savaşan Anka kuşu ise baharın habercisidir. Hayat ağacı ise ölümsüzlük arayışı ve ölümden sonra hayat umudunu simgeler (Çizim 2). Çizim 3'de görülen "Canavar Ayakları" ise ejderhayı sembolize eder ve amacı kurtları uzak tutmak, onlardan korunmaktır. İnsanlar çağlardan beri tehlikeli bir hayvanı taklit ederek veya benzerini yaratarak onu kontrol edebileceklerine ve ondan korunabileceklerine inanırlar. Yırtıcı hayvan şekillerinin halılarda yer almasının amacı da budur. Çengel (Çizim 4) ve değişik haç şekilleri (Çizim 5) kemgözlerden korunmak için Türk halılarında sık sık kullanılır. İnsan gözünün, kötü bir bakışın zararlarına karşı en iyi koruyucu olduğu düşünüldüğü için stilize

¹ Kum resimleri Navaho ilâhilerinin resim yoluyla ifade edilmesidir. İlahileştirilen dualar, mitler, efsaneler ve şairler tedavi amacıyla kullanılır. Navahoların ölüm korkusu nedeniyle kum resimleri ile yapılan dini törenlerin önemi büyüktür. Şaman hastayı tedavi eder ve hastanın dünya ile bozulan uyumunu sağlamaya çalışır. Beşyüzden fazla kum resmi ve ellisekiz farklı dini tören vardır. Her hastalık için ayrı bir ilâhi söylenir ve ayrı bir kum resmi yapılır. Bu tören genellikle hoganda (üzeri kubbeli, yuvarlak ya da altgen Navaho evi) veya açık havada gerçekleştirilir. Resmin fonunu kum oluşturur ve boya ile fırça yerine, toz halindeki mineraller, bitkiler, odun kömürü, mısırunu ve polen serpiştirilerek meydana getirilir. Çoğu kum resminin boyutları yaklaşık 70 cm.'i bulur. İç metreyi aşanların yapımında bir yardımcı gereklidir. Törenin sonunda, gün ağarmadan önce kutsal figürler yok edilir. Resmin üzerine yapıldığı kum toplanarak hogan'ın kuzeyinde bir yere gömülür ve bir kısmı hastaya verilebilir. Eğer bir dini tören birkaç gece sürecekse tedavinin her aşaması için farklı bir kum resmi meydana getirilir (Gattusa 1993:235).

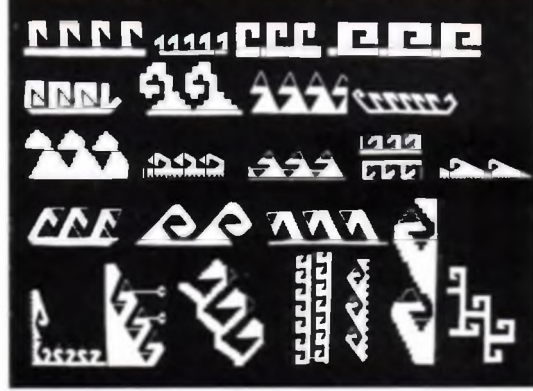
Çizim 2: Türk halılarında hayat ağacı motifleri (Erbek 1990:XXVI).

Fig. 2: Life trees motives used in Turkish carpets (Erbek 1990: XXVI).

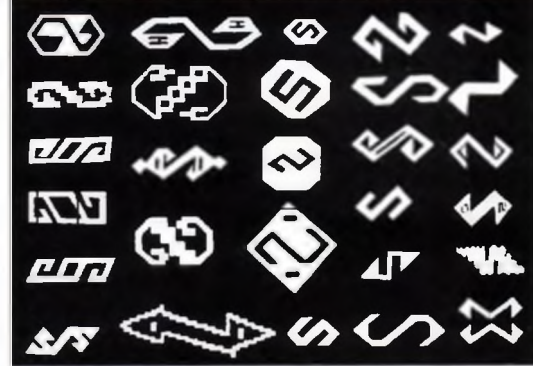
Çizim 3: Türk halılarındaki canavar ayakları (Erbek 1990:XII).

Fig. 3: Dragon feet motives used in Turkish carpets (Erbek 1990: XII).

Çizim 4: Türk halılarındaki çengel motifleri (Erbek 1990:XXII).

Fig. 4: Hook motives used in Turkish carpets (Erbek 1990: XXII).

Çizim 5: Türk halılarındaki hac motifleri (Erbek 1990:XXI).

Fig. 5: Cross motives used in Turkish carpets (Erbek 1990: XXI).

crosses, etc. employed frequently in the oriental carpets are seen in The Navaho carpets (Picture 5-7). Another remarkable characteristic of Oriental Carpets is the hooks that seem to come from the square design of the central part (Picture 8).

Patterns or motives used in Oriental carpets have certain meanings. However, as mentioned before, these motives do not have the same meanings they have in Navaho carpets. The bird motives seen in the Turkish carpets have various meanings (figure 1). Birds of prey such as falcons, and eagles found frequently in Seljuk and Ottoman flags refer to power. The bird motive is also seen in the Navaho life tree. (Picture 9). The same motive found in the more complex Turkish life tree refers to many diverse meanings as good fortune, happiness, joy and love, souls of dead people, women, missing, power (Picture 10). It should not be forgotten that the birds also refer to divine messenger and long life. The Anka bird fighting with the dragon refers to Spring. The Life Tree represents looking for immortality and the hope of life after death (figure 2). The "Feet of dragon" seen in figure 3 symbolizes the dragon and its aim is to be protected from them. Since ancient times men have believed that they could control them and protect themselves from them by imitating a dangerous animal or by creating its similar form. The purpose of using them in the carpets is also the same. In Turkish carpets hooks (figure 1) and various cross types (figure 5) are used

1 The sand pictures are the expression of Navaho Holy People in terms of paintings. Prays, myths, legends, poems are used for treatment. Saman treats the ill and tries to provide his cohesion with the earth. There are more than five hundred sand picture and fifty eight different religious ceremony. There is a different religious song for each illness and a different sand picture is made. This ceremony is performed either in hogon or in open air places. The background of the picture is sand and instead of paints and brushes minerals, plants are used. Dimensions of many picture is about 70 cm. Holy figures are disappeared before the beginning of the day after the ceremony. (Gattusa 1993: 235).

Cizim 8: Türk halılarındaki ibrik motifleri (Erbek 1990 : ?).

Fig. 8: Ever motives used in Turkish carpets (Erbek 1990: ?).

Cizim 6: Türk halılarındaki göz motifleri (Erbek 1990:XX).

Fig. 6: Eye motives used in Turkish carpets (Erbek 1990: xx)

Cizim 7: Türk halılarındaki el, parmak ve tarak motifleri (Erbek 1990:XVIII).

Fig. 7: Hand, finger and nail motives used in Turkish carpets (Erbek 1990: XVIII).

Çizim 9: Türk halılarındaki yıldız motifleri (Erbek 1990:XXIV).
Fig. 9: Star motives used in Turkish carpets (Erbek 1990: XXIV).

Çizim 10: Türk halılarındaki sevgi, Uzak Doğu'dan Ying Yang motifi (Erbek 1990:XIII).
Fig. 10: Love in Turkish carpets, Ying Yang motive from the Far East (Erbek 1990:XIII).

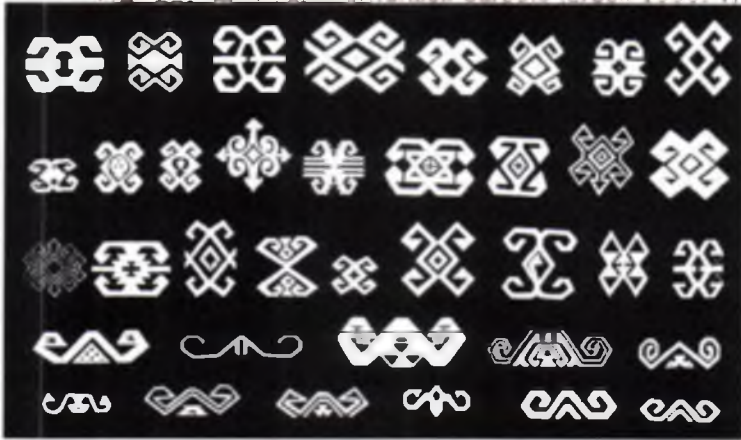
Resim/Picture 9

Bu Türk halısında da benzer motifler kullanılmıştır. Yıldız motifi hayat ağacının sonsuzluğunu gösterir. Göz ve tarak gibi diğer motifler ise korunma amacını taşımaktadır (Erbek 1990:81).

In this Turkish carpet the similar motives are also used. The star motive represent the endlessness of the life tree. Such motives as eye and comb carry the protection purpose (Erbek 1990: 81).

Çizim 11: Türk halılarındaki keçi boynuzu motifi (Erbek 1990:V)

Fig. 11: Rams horns in Turkish Carpets (Erbek 1990: V)

Çizim 12: Türk halılarından çeşitli insan figürleri (Erbek 1990:VIII)

Fig. 12: Several human figures in Turkish Carpet (Erbek 1990:VIII)

frequently to protect themselves from danger. The eye motives produced because of the belief that the human eye is the best protector against evil looks, have the same functions. A triangle is the simplest example of the eye motives. Hand, finger, comb motives including five points and five lines (figure 7) represent the belief that fingers are protected from evil eyes. Hand motives combining productivity and good fortune also is a holy motive., because it symbolizes the hand of the prophet Mohammed's sister.

The hand motive is also used for protection against magic; the purpose of nail motives is to protect birth and the marriage. Comb motives represent happiness and marriage in Anatolia. Water emphasizes importance in (figure 8). The other motives are different expressions of the topic. The star motive found in The Navaho carpets representing the four directions expresses the productivity in Turkish Carpets (figure 9). The motive make up of the combination

of black and white, Ying Yang (Figure 10), comes from the Far East and indicates that the weaver is married. This motive often seen in the Navaho weaving represents the love and the cohesion between men and women. The points with opposite colours are used to proof the fact that nothing in nature is completely pure. The motive called ram loins represents the productivity, heroism, power and masculinity in Turkish carpets (figure 11). Moreover it shows that the weaver is happy and it is the expression of him. The human motives employed the Turkish carpets are used to remember a human, to the hope of having a child or to inform people that a new child will be born (figure 12) (Erberk 1990: I-XXX).

The meanings of the colours and motives in Turkish carpets are different depending on the region. However, generally the motives symbolize religious beliefs, power and the other themes described above briefly. The language

Resim/Picture 10

Çeşitli kuş motifleri ile süslenmiş Navaho Hayat Ağacı (Lamb 1992: 37). Navaho Life Tree ornamented with several bird motives (Lamb 1992: 37).

edilmiş göz motifinin benzer bir işlevi vardır (Çizim 6). Nazara karşı en iyi koruyucu stilize göz motifidir. Çünkü insan gözünün böyle bir koruyucu özelliği olduğuna inanılmaktadır. Göz motifinin en basit hali bir üçgendir. Beş nokta ve beş çizgiden oluşan el, parmak ve tarak motifleri (Çizim 7) ise Anadolu'da beş sayısının, bir başka deyişle eldeki parmakların kemgözden korunduğu inancına dayanır. Verimlilik ve iyi şans kavramlarını da birleştiren el motifi, aynı zamanda kutsal bir motiftir. Çünkü Peygamberin kızkardeşinin elini simgeler. Bazen üzerinde görülen göz simgesi elin kötülüklerden koruyuculuk işlevinin kanıtıdır. El motifi büyüden korunmak için de kullanılır, tırnağın amacı ise doğum ve evliliği korumak içindir. Tarak motifi de Anadolu'da evlilik ve mutluluğu simgeler. Su yolu ise suyun insan hayatındaki yerini, önemini vurgular (Çizim 8). Bulut, ibrik gibi motifler ise aynı temanın değişik biçimlerde ifadesidir. Navaho halılarında dört yönü simgeleyen, sık rastlanan yıldız motif i ise Türk halılarında verimliliği ifade eder (Çizim 9). Siyah ve beyazın birleşmesinden oluşan motif, Ying Yang (Çizim 10), Uzak Doğu'dan gelmez ve dokumacının evli

olduğunu gösterir. Navaho dokumacılığında da sık görülen bu motif, sevgiyi ve birleşmeyi, kadın erkek arasındaki uyumu simgeler. Motifteki zıt renkli noktalar ise doğada hiçbir şeyin tamamıyla saf olmadığını kanıtlamak içindir. Koçboynuzu olarak adlandırılan motif Türk halılarında verimliliği, kahramanlığı, gücü ve erkekliliği temsil eder (Çizim 11). Ayrıca dokumacının mutlu olduğunu gösterir ve mutluluğundan dolayı Tanrı'ya şükranının ifadesidir. Türk halılarında insan figürünün stilize edilmiş motifleri de bir insanı anmak, çocuk sahibi olma umudunu dile getirmek veya bir bebeğin dünyaya geleceğini duyurmak içindir (Çizim 12) (Erbek 1990:I-XXX).

Türk halılarında görülen renk ve motiflerin anlamı dokunduğu yöreye göre değişkenlik gösterir. Ancak genelde motifler dini inançları, asaleti, gücü ve yukarıda kısaca değinilen kavramları simgelerler. Halıların gizemli dili dokumacının becerisini göstermekle kalmayıp, ister anlaşılсын, ister anlaşılmasın, dünyaya verdiği mesajı iletirler.

Navaho halılarında görülen bu motifler Şark halılarındaki zengin anlamlı motiflerin sadece birer kopyası mıdır? Aynı anlamları mı taşırlar? Yoksa herhangi bir anlam taşımazlar mı? Bu sorular Navaho ve Şark dokuma sembollerinin sınırlarını araştırırken sorulması gereken hassas sorulardır.

Navaho dokumacılığı üzerine pek çok kitap yazılmış olmasına rağmen, Navaho halılarında kullanılan motiflerin sembolik anlamlarını etraflıca inceleyen kitap bulmak zordur. Glayds A. Reichard'ın *Weaving A Navaho Blanket (Navaho Battaniyesi Dokumak)* adını taşıyan kitabı ona dokumayı öğreten bir Navaho ailesinin yanında geçirdiği dört yazdan sonra oluşmuştur. Fakat onun, motiflerin anlamı sorulduğunda verdiği yanıt gayet basit, "hiç birşey"dir (1974:178).

Reichard, sembolü tanımlarken şöyle der; "Bir grup insan tarafından hemen ve kendiliğinden tanınan, belli bir duygusal içeriği veya anlamı olan desen birimi veya bütün bir kompozisyon". Ve devam eder; "Navaho kadınlarının kendi desenlerine anlam yüklemeleri mümkündür, hatta öyle olması beklenebilir. Benim ilgilendiğim, grubun gösterdiği daha genel tepkidir" (1974:178). Böylece Reichard, genel ve özel semboller arasında ayırım yapmaktadır.

Resim/Picture 11

Aydın yöresinden karmaşık bir Hayat Ağacı (Erbek 1990: 15).

A complex Life Tree from Aydın Region (Erbek 1990: 15).

of carpets not only indicates the skill of the weaver but also (whether they are understood or not) transmits the messages. Are the motives seen in the Navaho carpets only the copies of the motives with rich meanings in the Oriental carpets? Do they have the same meaning? Or do not they have any meaning? These questions should be asked while investigating the meanings of symbols of the Navaho and Oriental weaving.

Although many books are written on the Navaho weaving, it is extremely difficult to be certain of the meaning of the symbols found in Navaho carpets.

Glays A. Reichard's book 'Weaving A Navaho Blanket' was written as a result of her experience with a Navaho

family. Her reply to the question "what is the meaning of the motives?" is very simple "Nothing" (1974:178).

Reichard defines a symbol as "a composition or a design unit that has a certain emotional content or meaning, known by a group of people immediately". And he continues as "it is possible that the Navaho women could assign meanings to their figures; even it could be expected. My main point is the general reaction of the group" (1974:178). Thus Reichard the general and particular symbols differentiates.

Charles Amsden in his book 'The Navaho Weaving' stated the uncertain nature of symbols in the Navaho carpets. He says "Much of Indian art is influenced by

Resim/Picture 12

Kum resmi halısı. Asıl kum resminin yapıldığı dini törenin amacına uygun olarak bu olağandışı halılar doğaüstü varlıklar, dünya ve gökyüzüne ait ruhlar, güçlü yaratıklar ve bitki desenlerinden oluşur. Tüylere, yılanlara ve kertenkelelere kum resmi halılarında sık rastlanır. Kum resmi halıları kare biçiminde dokunur. Her bir rengin anlamı vardır. Bazı renkler dört ana yönü simgeler. Kırmızı, beyaz ve mavi gökkuşağının renkleridir. Genellikle fon kum rengindedir (Lamb 1992: 31).

Sand picture carpet. Snakes, lizards are often used in these carpets. These are woven in the form of square. Each colour has a meaning. Some refer to four main directions. Red, white and blue are the colours of the rainbow. Generally the background is in the colour of the sand (Lamb 1992: 31).

Navaho Weaving (Navaho Dokumacılığı) adlı kitabında Charles Amsden, Navaho halılarındaki sembollerin belirsizliğine değinir. "Pek çok Kızılderili kabilesinin sanat eserlerinde sembolizm etkisini bu denli gösterirken, neden Navaho dokumacılığı bundan yoksun olsun?" der ve açıklar; "Sanırım bunun yanıtı, Navaho dokumacılığının aslında kabileye ait bir sanat olmayışında yatar. Esasında ıspanyolların bir yeniliği olan dokumacılığın, tamamiyle Pueblo Kızılderilileri'nden alındığını görmüştük" (1972:220).

Sembolizm ile ilgili sorulara Navaholu dokumacıların da yanıtları farklıdır. Onlar da bazı motiflerin, Şark halılarında görülen motiflerin sadece kopyaları olduğu konusunda hemfikidirler. Görüştüğüm ünlü Navaholu dokumacı Pearl Sunrise, Türk halılarındaki motifleri inceledikten sonra Navaho motiflerinin, basit bir motifin varyasyonları olduğunu belirtmiştir. Ancak bu motiflerin anlamına gelince, kesin sembolik anlamlarının olmadığını söylemiştir. Sunrise, herbirinin hayata ve günlük şeylerle bütünleşmiş olduğunu, yalnız varoluş hikayeleri ile bağlantı kurulduğunda sembolik anlamlarının çok zengin olabileceğini belirtmiş ve herbirinin Navaholu dokumacılar için çok kutsal ve mahrem olmaları nedeniyle kendilerine saklamayı yeğlediklerini eklemeyi ihmal etmemiştir.

Bu, ondokuzuncu yüzyılda kum resmi desenlerinin dokunmuş şekli olan Yei halılarını akla getirmektedir (Resim 12). Bu halılar, kum resimlerdeki Kutsal Navaho insanların, Yeileri tasvir eder (Resim 13). Kum resmi, Navaho dini törenlerinin önemli bir bölümünü meydana getirir ve karışık desenleri ezbere bilen Şamanlar tarafından gerçekleştirilir. Törenin yararlı olması için desenlerin kusursuz olması gerekir. Ancak insanoğlu kalıcı kusursuzluğu yaratmaz. Çünkü o sadece tanrılara mahsustur. Bu yüzden kum resimleri yaratıldıktan sonra yok edilmelidir.

Nitekim kutsal motiflerin tekstilde kalıcılığı konusunda Navaholar arasında anlaşmazlıklar çıkmıştır. Bazılarına göre benzeri desenleri kullanan dokumacılar bu şekilde kutsal ruhlara hakaret ettikleri için günaha girmektedirler.

Dindar Navaholar, kum resimlerinden halı dokuyucularının sonunun hastalık, hatta ölüm bile olabileceğine inanırlar (Kaufman 1985:78).

Farklı türlerde Navaho halıları incelendiğinde Şark halıları ile aralarındaki benzerlikler hemen farkedilir. Bununla beraber, motifler arasında hiç anlam benzerliği yoktur. Türk halılarında motifler nadiren kutsal bir anlam taşırlar. Oysa Navaho dokuma geleneğinde bunun tam aksidir. Yalnız Navaholar motiflerin anlamlarını saklamaya özen gösterirler. Bu da anlayışla karşılanmalıdır. Çünkü birtakım inançları sorgulamadan onlara saygı göstermek gerekir.

KAYNAKÇA:

- Amsden, Charles A., *Navaho Weaving*, Rio Grande Press, Glorieta. 1972
- Erbek, Güran, *Kilim*, EKA, Catalogue No.1, Istanbul. 1990
- Gattuso, John, ED., *Native America*, APA Publications, Ltd., Singapore. 1993
- Kaufman, Alice ve Christopher Selser, *The Navaho Weaving Tradition*. 1985 E.P. Dutton, Inc., NewYork.
- Kent, Kate Peck., *Navajo Weaving Through Centuries of Changes*, School of American Research Press, Santa Fe. 1985
- Lamb, Susan, *A Guide to Navajo Rugs, Southwest Parks and Monuments* 1992 Association Tucson.
- Mera, H.P., *Navajo Textile Arts*, Laboratory of Anthropology, Santa Fe. 1975
- Reichard, Glayds, *Weaving a Navajo Blanket*, Dover Publications, Inc., 1974 New York.
- Rodee, Marian, *Old Navajo Rugs*, University of New Mexico Press, 1981 Albuquerque.
- Schiffer, Nancy N., *Navajo Weaving Today*, Schiffer Publishing, West Chester, Pennsylvania. 1991
- Simmons, Katina, *Oriental Rug Design Influence of Navajo Weaving*, 1977 Basılmamış Master tezi, University of New Mexico, Albuquerque.
- Van Camp, Mary L., ed., *Monument Valey. The Story Behind The Scenery*, KC Publications, Inc., Las Vegas. 1992
- Williams, L.L., *Cotton and His Navajo Blankets*, Avanyu Publishing Inc., 1989 Albuquerque.
- Woodhead, Henry, ed., *People Of The Desert*, Time-Life Books, 1993 Alexandria, Virginia.

Resim/Picture 13

Yei halıları Navaho'ların tanrılarıyla iletişimini sağlayan doğüstü "Yei", Kutsal Kişiler'i tasvir ederler. Dini törenler yapılarak ulaşılan Kutsal Kişiler'in hastaları iyileştirme gücü olduğuna inanılır (Lamb 1992: 33).

Yei carpets describe the Holy People "Yei" who provides communication of Navahos with their Gods. They believe that Holy People have the ability to recover the ill people (Lamb 1992: 33).

symbolism why does the Navaho weaving use that?" and he continues "I think the answer is that because their weaving is not one that belongs to the tribe. The weaving was an innovation of the Spaniards and it was taken from the Pueblo Indians." (1972:220).

The answers of The Navaho weavers to the questions on symbolism are different. They agree on the fact that some motives are just the copies of the motives seen in the Oriental carpets. Pearl Sunrise, a Navaho weaver whom I interviewed, after reviewing the Turkish carpet motives, stated that the Navaho motives were just simple variations of the Turkish motives. He stated that the meanings of these motives did not have definite meanings.

This is similar to the Yei carpets that are the weaved examples of sand picture designs of the nineteenth century (Picture 11). These represent holy Navaho people, Yeis (Picture 12). Sand pictures make up a significant part of the Navaho's religious ceremonies.

When analyzing both types of carpets many similarities are found. However, there is no correspondence between the meanings of the motives. In Turkish carpets motives rarely have holy meanings. But it is the opposite in the Navaho weaving. Navahos hide the meanings. It should be respected. ●●

